Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a treia)

14 martie 2019*

„Trimitere preliminară – Protecția consumatorilor – Clauze abuzive în contractele încheiate cu consumatorii – Directiva 93/13/CEE – Articolul 1 alineatul (2) – Articolul 6 alineatul (1) – Contract de împrumut exprimat în monedă străină – Diferență de curs valutar – Înlocuirea unei clauze abuzive declarate nulă cu o dispoziție legislativă – Risc valutar – Menținerea contractului după înlăturarea clauzei abuzive – Sistem național de interpretare uniformă a dreptului”

În cauza C-118/17,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Budai Központi Kerületi Bíróság (Tribunalul Districtual Central din Buda, Ungaria), prin decizia din 9 ianuarie 2017, primită de Curte la 7 martie 2017, în procedura

Zsuzsanna Dunai

împotriva

ERSTE Bank Hungary Zrt.,

CURTEA (Camera a treia),

compusă din doamna A. Prechal (raportoare), președintă de cameră, domnii F. Biltgen, J. Malenovský și C. G. Fernlund și doamna L. S. Rossi, judecători,

avocat general: domnul N. Wahl,

grefier: domnul A. Calot Escobar,

având în vedere procedura scrisă,

luând în considerare observațiile prezentate:

– pentru ERSTE Bank Hungary Zrt., de T. Kende, ügyvéd;

– pentru guvernul maghiar, de M. Z. Fehér, în calitate de agent;

– pentru guvernul polonez, de B. Majczyna, în calitate de agent;

– pentru Comisia Europeană, de A. Tokár și de A. Cleenewerck de Crayencour, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 15 noiembrie 2018,

* Limba de procedură: maghiara.

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea punctului 3 din dispozitivul Hotărârii din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), a competenței acordate Uniunii Europene în vederea asigurării unui nivel ridicat de protecție a consumatorilor, precum și a principiilor fundamentale ale dreptului Uniunii privind egalitatea în fața legii, nediscriminarea, calea de atac jurisdicțională efectivă și procesul echitabil.

2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între doamna Zsuzsanna Dunai, pe de o parte, și ERSTE Bank Hungary Zrt. (denumită în continuare „banca”), pe de altă parte, în legătură cu caracterul pretins abuziv al unei clauze contractuale care prevede că cursul de schimb aplicabil la deblocarea unui împrumut exprimat în monedă străină se bazează pe cursul de cumpărare practicat de bancă, în timp ce cursul de schimb aplicabil la rambursarea acestuia se bazează pe cursul de vânzare.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

Directiva 93/13/CEE

3 Potrivit celui de al treisprezecelea și celui de al douăzeci și unulea considerent ale Directivei 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 1993, L 95, p. 29):

„[î]ntrucât se consideră că actele cu putere de lege sau normele administrative ale statelor membre, care determină direct sau indirect clauzele contractelor încheiate cu consumatorii, nu conțin clauze abuzive; întrucât, în consecință, nu este necesar ca prezenta directivă să se aplice clauzelor care reflectă actele cu putere de lege sau normele administrative obligatorii și principiile sau dispozițiile din convențiile internaționale la care statele membre sau Comunitatea sunt părți; întrucât, în această privință, formularea «acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii» din articolul 1 alineatul (2) se referă și la normele care, în conformitate cu legea, se aplică între părțile contractante, cu condiția să nu se fi instituit alte acorduri;

[…]

întrucât statele membre ar trebui să se asigure că nu se includ clauze abuzive în contractele încheiate cu consumatorii de către un vânzător sau furnizor [a se citi «de către un profesionist»] și că, în cazul în care, cu toate acestea, se includ astfel de clauze, acestea nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să creeze obligații pentru părți prin acele clauze, în cazul în care poate continua să existe fără dispozițiile abuzive.”

4 Articolul 1 alineatul (2) din această directivă prevede:

„Dispozițiile prezentei directive nu se aplică clauzelor contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii sau dispozițiile ori principiile din convențiile internaționale la care statele membre sau Comunitatea sunt părți, în special în domeniul transportului.”

5 Articolul 3 alineatul (1) din Directiva 93/13 prevede:

„O clauză contractuală care nu s-a negociat individual se consideră ca fiind abuzivă în cazul în care, în contradicție cu cerința de bună-credință, provoacă un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului.”

6 Potrivit articolului 4 din directiva menționată:

„(1) Fără să aducă atingere articolului 7, caracterul abuziv al unei clauze contractuale se apreciază luând în considerare natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea contractului și la toate clauzele contractului sau ale unui alt contract de care acesta depinde.

(2) Aprecierea caracterului abuziv al clauzelor nu privește nici definirea obiectului contractului, nici caracterul adecvat al prețului sau remunerației, pe de o parte, față de serviciile sau de bunurile furnizate în schimbul acestora, pe de altă parte, în măsura în care aceste clauze sunt exprimate în mod clar și inteligibil.”

7 Articolul 6 alineatul (1) din aceeași directivă prevede:

„Statele membre stabilesc că clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un vânzător sau un furnizor [a se citi «de către un profesionist»], în conformitate cu legislația internă, nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să angajeze părțile prin aceste clauze [a se citi «potrivit dispozițiilor sale»], în cazul în care poate continua să existe fără clauzele abuzive.”

8 Potrivit articolului 7 alineatul (1) din Directiva 93/13:

„Statele membre se asigură că, în interesul consumatorilor și al concurenților, există mijloace adecvate și eficace pentru a preveni utilizarea în continuare a clauzelor abuzive în contractele încheiate cu consumatorii de către vânzători sau furnizori [a se citi «de către profesioniști»].”

Dreptul maghiar

Legea fundamentală

9 Articolul 25 alineatul (3) din Alaptörvény (Legea fundamentală) prevede:

„[Kúria (Curtea Supremă, Ungaria)] asigură […] uniformitatea aplicării dreptului de către instanțe și pronunță decizii în interesul unei interpretări uniforme a dispozițiilor de drept, care se impun instanțelor.”

Legea DH 1

10 Potrivit articolului 1 alineatul (1) din Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény [Legea nr. XXXVIII. din 2014 de reglementare a anumitor aspecte privind decizia pronunțată

de Kúria [(Curtea Supremă)] în interesul unei interpretări uniforme a dispozițiilor de drept civil în materia contractelor de împrumut încheiate de instituțiile financiare cu consumatorii, denumită în continuare „Legea DH 1”]:

„Prezenta lege se aplică contractelor de împrumut încheiate cu consumatorii între 1 mai 2004 și data intrării în vigoare a prezentei legi. În sensul prezentei legi, trebuie considerate contracte de împrumut încheiate cu consumatorii contractele de credit, de împrumut sau de leasing exprimate în monedă străină (înregistrate în monedă străină sau acordate în monedă străină și rambursate în forinți maghiari) sau în forinți maghiari și încheiate între o instituție financiară și un consumator, în cazul în care o clauză generală sau o clauză care nu a fost negociată în mod individual, în sensul articolului 3 alineatul (1) sau al articolului 4 alineatul (1), este inclusă în contractul menționat.”

11 Articolul 3 alineatele (1) și (2) din Legea DH 1 prevede:

„(1) În contractele de împrumut încheiate cu consumatorii, este nulă clauza – cu excepția condițiilor contractuale care au fost negociate în mod individual – în temeiul căreia instituția financiară decide să aplice la deblocarea fondurilor destinate achiziționării bunului care face obiectul împrumutului sau al leasingului cursul de cumpărare, iar la rambursare să aplice cursul de vânzare sau un alt curs de schimb decât cel stabilit la deblocarea fondurilor.

(2) Clauza lovită de nulitate în temeiul alineatului (1) este înlocuită – fără a aduce atingere dispozițiilor alineatului (3) –, atât în ceea ce privește deblocarea fondurilor, cât și rambursarea (inclusiv plata ratelor și a tuturor costurilor, taxelor și comisioanelor stabilite în monedă străină), cu o dispoziție de aplicare a cursului de schimb oficial stabilit de Banca Națională a Ungariei pentru valuta corespunzătoare.”

12 Articolul 4 din legea menționată prevede:

„(1) În cazul contractelor de împrumut încheiate cu consumatorii care prevăd posibilitatea efectuării unei modificări unilaterale, este considerată abuzivă – cu excepția condițiilor contractuale care au fost negociate în mod individual – orice clauză contractuală care permite majorarea unilaterală a dobânzilor, a costurilor și a taxelor.

(2) O clauză contractuală precum cea menționată la alineatul (1) este nulă dacă instituția financiară nu a solicitat inițierea unei proceduri contencioase […] sau dacă instanța a respins acțiunea sau a pus capăt procedurii, cu excepția situației în care, în ceea ce privește clauza contractuală, poate fi inițiată procedura contencioasă […], însă aceasta nu a fost inițiată sau a fost inițiată, dar instanța nu a constatat nulitatea clauzei contractuale în conformitate cu alineatul (2a).

(2a) Clauza contractuală menționată la alineatul (1) este nulă în cazul în care instanța a constatat nulitatea sa în temeiul legii speciale în materia lichidării conturilor în cadrul unei proceduri inițiate în interes public de autoritatea de supraveghere.

(3) În cazurile menționate la alineatele (2) și (2a), instituția financiară efectuează o lichidare a conturilor cu consumatorul în conformitate cu modalitățile stabilite prin lege specială.”

Legea DH 2

13 Articolul 37 alineatul (1) din Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény [Legea nr. XL din 2014 privind normele referitoare la lichidarea conturilor prevăzute în Legea

nr. XXXVIII din 2014 de reglementare a anumitor aspecte privind decizia Kúria [(Curtea Supremă)] în interesul uniformității dreptului în materia contractelor de împrumut încheiate de instituțiile financiare cu consumatorii, precum și diferite alte dispoziții, denumită în continuare „Legea DH 2”], prevede:

„În ceea ce privește contractele care intră în domeniul de aplicare al prezentei legi, părțile pot solicita instanței să constate nulitatea contractului sau a anumitor clauze ale acestuia (denumită în continuare «nulitate parțială») – indiferent de cauzele care stau la baza nulității respective – numai dacă solicită de asemenea ca instanța să aplice consecințele juridice ale nulității, și anume constatarea validității contractului sau a producerii efectelor până la pronunțarea deciziei. În lipsa unei astfel de cereri – și după ce părții i s-a acordat posibilitatea de a remedia deficiențele, însă nu i-a dat curs –, instanța nu se poate pronunța cu privire la fondul acțiunii. În cazul în care părțile solicită să se stabilească consecințele juridice ale nulității totale sau parțiale, acestea trebuie să menționeze de asemenea care este consecința juridică care doresc să fie aplicată. În ceea ce privește aplicarea consecințelor juridice, părțile trebuie să formuleze o cerere expresă și determinată din punct de vedere valoric, care să includă și lichidarea conturilor efectuată între acestea.”

Legea DH 3

14 Potrivit articolului 10 din az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény (Legea nr. LXXVII din 2014 de reglementare a anumitor aspecte privind modificarea monedei în care sunt exprimate anumite contracte de împrumut și normele în materie de dobânzi, denumită în continuare „Legea DH 3”):

„În ceea ce privește contractele de împrumut ipotecar încheiate în monedă străină sau exprimate în monedă străină, instituția financiară creditoare are obligația ca, în termenul pe care îl are la dispoziție pentru executarea obligației de lichidare a conturilor în temeiul [Legii DH2], să convertească în totalitate datoria existentă în temeiul unui contract de împrumut ipotecar încheiat în monedă străină sau exprimat în monedă străină ori care rezultă dintr-un astfel de contract, astfel cum a fost stabilită pe baza lichidării conturilor efectuate în conformitate cu [Legea DH2] – inclusiv dobânzile, taxele, comisioanele și costurile percepute în monedă străină –, într-o creanță în forinți unguresti, reținând valoarea cea mai favorabilă consumatorului la data de referință dintre:

a) media dintre cursurile de schimb ale valutei stabilite în mod oficial de Banca Națională a Ungariei în perioada cuprinsă între 16 iunie 2014 și 7 noiembrie 2014 sau

b) cursurile de schimb stabilite în mod oficial de Banca Națională a Ungariei la 7 noiembrie 2014”

15 Articolul 15/A din respectiva lege prevede:

„(1) În procedurile care au fost inițiate în vederea constatării nulității totale (sau a nulității parțiale) a contractelor de împrumut încheiate cu consumatorii sau în vederea stabilirii consecințelor juridice ale nulității și care sunt încă pendinte, trebuie să se aplice normele privind conversia în forinți unguresti instituite prin prezenta lege în ceea ce privește cuantumul datoriei consumatorului care rezultă din contractul de împrumut în monedă străină sau exprimat în monedă străină pe care acesta l-a încheiat în calitate de consumator, astfel cum a fost stabilită pe baza lichidării conturilor efectuate în conformitate cu [Legea DH 2].

(2) Suma rambursată de consumator până la data pronunțării deciziei se deduce din cuantumul datoriei acestuia, astfel cum a fost stabilită în forinți unguresti la data de referință pentru efectuarea lichidării conturilor.

(3) În cazul în care se constată validitatea contractului de împrumut încheiat cu consumatorul, trebuie să se stabilească, potrivit dispozițiilor prezentei legi, drepturile și obligațiile contractuale ale părților care rezultă din lichidarea conturilor efectuată în conformitate cu [Legea DH 2]."

Legea Hpt

16 Articolul 213 alineatul (1) din 1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról (Legea nr. CXII din 1996 privind instituțiile de credit și întreprinderile financiare, denumită în continuare „Legea Hpt") prevede:

„Este nul orice contract de împrumut încheiat cu un consumator, care omite să menționeze

[…]

c) cuantumul global al costurilor legate de contract, inclusiv dobânzile, cheltuielile accesorii, precum și valoarea lor anuală, exprimată în procente,

[…]"

Litigiul principal și întrebările preliminare

17 La 24 mai 2007, doamna Dunai a încheiat cu banca un contract de împrumut exprimat în franci elvețieni (CHF), în condițiile în care, potrivit termenilor aceluiași contract, împrumutul trebuia deblocat în forinți unguresti (HUF), prin aplicarea cursului de schimb CHF-HUF întemeiat pe cursul de cumpărare practicat de bancă în acea zi, ceea ce a condus la plata a 14 734 000 HUF, cuantumul împrumutului în franci elvețieni care rezulta fiind de 115 573 CHF. Era de asemenea prevăzut în contractul respectiv că rambursările împrumutului urmau a fi efectuate în forinți unguresti, cursul de schimb aplicabil fiind însă cursul de vânzare practicat de bancă.

18 Riscul valutar legat de variația cursului de schimb al monedelor respective, care s-a concretizat printr-o depreciere a forintului unguresc în raport cu francul elvețian, îi revenea doamnei Dunai.

19 Întrucât părțile din litigiul principal au încheiat contractul în discuție prin act notarial, era suficientă neîndeplinirea obligațiilor de către debitor pentru ca respectivul contract să dobândească forță executorie, în lipsa oricărei proceduri contencioase în fața unei instanțe maghiare.

20 La 12 aprilie 2016, notarul a dispus executarea silită a contractului, la cererea băncii. Doamna Dunai a formulat contestație la executare în fața instanței de trimitere, invocând nulitatea contractului pentru motivul că acesta nu preciza, cu încălcarea articolului 213 alineatul (1) litera (c) din Legea Hpt, diferența de schimb existentă între cursul de schimb aplicabil la deblocarea fondurilor și cel aplicabil la rambursarea împrumutului.

21 Banca a solicitat respingerea contestației.

22 Instanța de trimitere arată că, în cursul anului 2014, legiuitorul maghiar a adoptat mai multe legi privind contracte de împrumut exprimate în monedă străină și privind punerea în aplicare a unei decizii a Kúria (Curtea Supremă) pronunțate în interesul unei interpretări uniforme a dreptului civil, în temeiul articolului 25 alineatul (3) din Legea fundamentală, în urma pronunțării Hotărârii din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282). Prin această decizie, Kúria (Curtea Supremă), printre altele, a considerat abuzive clauze precum cea inserată în contractul de împrumut din litigiul principal, potrivit cărora cursul de cumpărare se aplică la deblocarea fondurilor, în timp ce cursul de vânzare se aplică în vederea rambursării.

23 Potrivit instanței de trimitere, legile respective, care sunt aplicabile în cauza principală, prevăd în special înlăturarea din asemenea contracte a clauzelor care permit băncii să aplice propriile cursuri de cumpărare și de vânzare de monedă străină, precum și înlocuirea acestora cu cursul de schimb oficial stabilit de Banca Națională a Ungariei pentru valuta corespondentă. Această intervenție a legiuitorului ar fi avut drept consecință eliminarea diferenței dintre diferitele cursuri de schimb bazate pe cursurile menționate.

24 Instanța de trimitere precizează că, având în vedere această legislație ad-hoc, instanța sesizată nu mai poate constata nevaliditatea contractului de împrumut exprimat în monedă străină, întrucât aceasta a pus capăt situației care a generat un motiv de nevaliditate, ceea ce conduce astfel la validitatea contractului și, în consecință, a obligației consumatorului de a suporta sarcina financiară care rezultă din riscul valutar. Având în vedere că tocmai această obligație este cea de care consumatorul a dorit să se elibereze prin introducerea unei cereri împotriva băncii, ar fi contrar intereselor sale ca instanța de trimitere să considere valabil contractul respectiv.

25 În opinia instanței de trimitere, este evident că legiuitorul maghiar a modificat expres conținutul contractelor de împrumut astfel încât să influențeze deciziile instanțelor sesizate într-un sens favorabil băncilor. Instanța ridică problema dacă această situație este în conformitate cu interpretarea dată de Curte articolului 6 alineatul (1) din Directiva 93/13.

26 În ceea ce privește deciziile pe care Kúria (Curtea Supremă) le poate pronunța în interesul unei interpretări uniforme a dreptului civil, printre care figurează în special Decizia nr. 6/2013 PJE din 16 decembrie 2013, care impune, potrivit instanței de trimitere, ca contractele de împrumut precum cel în discuție în litigiul principal să fie considerate valabile, această instanță arată că, la adoptarea acestor decizii de către Kúria (Curtea Supremă), nici accesul la instanța desemnată de lege, nici respectarea cerințelor unei proceduri echitabile nu sunt asigurate. Or, și deși procedura care reglementează adoptarea lor nu este contradictorie, deciziile respective ar fi obligatorii pentru instanțele sesizate în procedurile contencioase cu caracter contradictoriu.

27 Instanța de trimitere face trimitere, în acest context, la punctele 69-75 din Avizul privind Legea nr. CLXII din 2011 privind statutul juridic și remunerarea judecătorilor și Legea nr. CLXI din 2011 privind organizarea și administrarea instanțelor din Ungaria, adoptat de Comisia de la Veneția cu ocazia celei de a 90-a sesiuni plenare, care a avut loc la Veneția (Italia) la 16 și 17 martie 2012, din care ar reieși că deciziile pronunțate în Ungaria în temeiul așa-numitei proceduri de „uniformizare” sunt contestabile din punctul de vedere al drepturilor fundamentale.

28 În aceste condiții, Budai Központi Kerületi Bíróság (Tribunalul Districtual Central din Buda, Ungaria) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Punctul 3 [din dispozitivul] Hotărârii [din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282)], trebuie interpretat în sensul că instanța națională poate remedia de asemenea lipsa de validitate a unei clauze dintr-un contract încheiat între un profesionist și un consumator atunci când menținerea contractului este contrară intereselor economice ale consumatorului?

2) Este conform cu competența acordată Uniunii Europene în vederea asigurării unui nivel ridicat de protecție a consumatorilor, precum și cu principiile fundamentale ale dreptului Uniunii privind egalitatea în fața legii, nediscriminarea, calea de atac jurisdicțională efectivă și procesul echitabil ca parlamentul unui stat membru să modifice printr-o lege contracte de drept privat care fac parte din categorii analoge și încheiate între un profesionist și un consumator?

3) În cazul unui răspuns afirmativ la întrebarea anterioară, este conform cu competența acordată Uniunii Europene în vederea asigurării unui nivel ridicat de protecție a consumatorilor, precum și cu principiile fundamentale ale dreptului Uniunii privind egalitatea în fața legii, nediscriminarea, calea de atac jurisdicțională efectivă și procesul echitabil ca parlamentul unui stat membru să

modifice printr-o lege diferite părți din contracte de împrumut încheiate în monedă străină în scopul protecției consumatorilor, dar cauzând un efect contrar justelor interese ale protecției consumatorilor prin faptul că contractul de împrumut rămâne valabil în urma modificărilor și că consumatorul este obligat să suporte în continuare sarcina rezultată din riscul valutar?

4) În cazul unui conținut privind contractele încheiate între un profesionist și un consumator, este conform cu competența acordată Uniunii Europene în vederea asigurării unui nivel ridicat de protecție a consumatorilor, precum și cu principiile fundamentale ale dreptului Uniunii privind calea de atac jurisdicțională efectivă și procesul echitabil pentru orice chestiune de drept civil faptul că consiliul de uniformizare al celei mai înalte instanțe jurisdicționale a unui stat membru orientează prin intermediul unor «decizii pronunțate în interesul unei interpretări uniforme a dispozițiilor de drept» jurisprudența instanței sesizate?

5) În cazul unui răspuns afirmativ la întrebarea anterioară, este conform cu competența acordată Uniunii Europene în vederea asigurării unui nivel ridicat de protecție a consumatorilor, precum și cu principiile fundamentale ale dreptului Uniunii privind calea de atac jurisdicțională efectivă și procesul echitabil pentru orice chestiune de drept civil faptul că consiliul de uniformizare al celei mai înalte instanțe jurisdicționale a unui stat membru orientează, prin intermediul unor «decizii pronunțate în interesul unei interpretări uniforme a dispozițiilor de drept», jurisprudența instanței sesizate, atunci când numirea judecătorilor care sunt membri ai consiliului de uniformizare nu a fost efectuată în mod transparent, conform unor norme prestabilite, procedura în fața consiliului respectiv nu este publică și nu este posibil să se cunoască *a posteriori* procedura urmată, și anume elementele de expertiză și lucrările din doctrină utilizate, precum și votul diverșilor membri (opinie concordantă sau separată)?”

Procedura în fața Curții

29 Printr-un act depus la grefa Curții la 30 ianuarie 2019, doamna Dunai a solicitat să se dispună redeschiderea fazei orale a procedurii.

30 În susținerea acestei cereri, ea arată în esență că, în cadrul concluziilor, avocatul general și-a exprimat îndoielile cu privire la semnificația precisă a celei de a patra și a celei de a cincea întrebări, referitoare la deciziile pronunțate de Kúria (Curtea Supremă) în interesul unei interpretări uniforme a dispozițiilor de drept. În această privință, doamna Dunai consideră necesar să furnizeze Curții o descriere a elementelor a căror cunoaștere este, în opinia sa, indispensabilă Curții pentru a înțelege adevărata miză a întrebărilor respective, care are legătură în special cu faptul că instanțele maghiare nu ar avea nicio obligație, nici în practică, nici în temeiul vreunei norme de drept național, de a nu ține seama de o decizie pronunțată în interesul unei interpretări uniforme a dreptului atunci când aceasta este contrară dreptului Uniunii.

31 Potrivit articolului 83 din Regulamentul de procedură al Curții, aceasta poate să dispună, după ascultarea avocatului general, redeschiderea fazei orale a procedurii, în special atunci când consideră că nu este suficient de lămurită sau atunci când o parte a invocat, după încheierea acestei faze, un nou fapt de natură să aibă o influență decisivă asupra deciziei Curții sau atunci când cauza trebuie soluționată pe baza unui argument care nu a fost pus în discuția părților ori a persoanelor interesate prevăzute la articolul 23 din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene.

32 În speță, Curtea consideră, după ascultarea avocatului general, că dispune de toate elementele necesare pentru a se pronunța. Ea arată de altfel că elementele prezentate de doamna Dunai nu constituie fapte noi în sensul articolului 83 din Regulamentul de procedură al Curții.

33 În aceste condiții, nu este necesar să se dispună redeschiderea fazei orale a procedurii.

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima, la a doua și la a treia întrebare

34 Prin intermediul primelor trei întrebări formulate, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că se opune unei legislații naționale care împiedică instanța sesizată să admită o cerere având ca obiect anularea unui contract de împrumut exprimat în monedă străină, întemeiată pe caracterul abuziv al unei clauze din contract care impune consumatorului costurile legate de diferența de schimb valutar existentă între cursul de vânzare și cursul de cumpărare al valutei respective, chiar și atunci când instanța ar aprecia că menținerea contractului ar fi contrară intereselor consumatorului, acesta continuând astfel să suporte riscul valutar constituit din sarcina financiară privind scăderea eventuală a cursului monedei naționale, care servește drept monedă de plată, în raport cu valuta străină în care trebuie rambursat împrumutul.

35 Cu titlu introductiv, este necesar să se precizeze că, dacă primele trei întrebări fac referire doar la clauza privind diferența de schimb valutar drept clauză abuzivă care justifică, potrivit reclamantei din litigiul principal, anularea contractului de împrumut, din cererea de decizie preliminară reiese că persoana în cauză invocă caracterul abuziv al acestei clauze tocmai pentru a se elibera de riscul valutar. Nu se poate exclude, așadar, astfel cum a arătat avocatul general la punctul 57 din concluzii, posibilitatea ca, în cauza principală, chestiunea privind aplicarea unei clauze referitoare la riscul valutar să rămână pertinentă, iar aceasta cu atât mai mult cu cât instanța de trimitere ar putea fi chemată să aprecieze din oficiu caracterul abuziv al unei asemenea clauze (a se vedea în acest sens Hotărârea din 7 august 2018, Banco Santander și Escobedo Cortés, C-96/16 și C-94/17, EU:C:2018:643, punctul 53 și jurisprudența citată). Prin urmare, pentru a da instanței naționale un răspuns util care să îi permită soluționarea litigiului cu care este sesizată, trebuie să se răspundă la primele trei întrebări și din perspectiva examinării unei cereri având ca obiect anularea unui contract de împrumut precum cel în discuție în litigiul principal, întemeiată pe caracterul abuziv al unei clauze privind riscul valutar.

36 În această privință, în primul rând, în ceea ce privește clauza referitoare la diferența de schimb valutar în discuție în litigiul principal, din cererea de decizie preliminară reiese că legislația vizată de primele trei întrebări cuprinde legile DH 1, DH 2 și DH 3, astfel cum sunt expuse la punctele 9-14 din prezenta hotărâre, care au fost adoptate ulterior încheierii contractelor de împrumut cărora li se aplică în vederea punerii în aplicare a unei decizii a Kúria (Curtea Supremă) pronunțate în urma Hotărârii din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282). Aceste legi, care califică în special drept abuzive și drept nule clauze privind diferența de schimb valutar inserate în contractele de împrumut, astfel cum sunt definite în legile respective, înlocuiesc, cu efect retroactiv, aceste clauze cu clauze care aplică cursul de schimb oficial stabilit de Banca Națională a Ungariei pentru valuta corespunzătoare și convertesc, cu efect pentru viitor, cuantumul împrumutului restant într-un împrumut exprimat în moneda națională.

37 Referitor la aceste din urmă clauze, care au devenit retroactiv, în temeiul legilor menționate, parte integrantă a contractelor de împrumut vizate, Curtea a statuat, la punctele 62-64 din Hotărârea din 20 septembrie 2018, OTP Bank și OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), că asemenea cauze, care reflectă dispoziții legislative imperative, nu pot intra în domeniul de aplicare al Directivei 93/13, întrucât această directivă nu se aplică, în temeiul articolului 1 alineatul (2) din aceasta, condițiilor care figurează în contractul dintre un profesionist și un consumator care sunt determinate de reglementarea națională.

38 În aceste condiții, cele trei întrebări preliminare nu privesc clauzele contractuale inserate *a posteriori* de legislația respectivă în contractele de împrumut ca atare, ci incidențele acestei legislații asupra garanțiilor de protecție care rezultă din articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 în raport cu clauza referitoare la diferența de schimb valutar care figurează inițial în contractele de împrumut respective.

39 În această privință, trebuie amintit că articolul 6 alineatul (1) menționat impune ca statele membre să prevadă că clauzele abuzive nu obligă consumatorii și că contractul va rămâne obligatoriu pentru părți potrivit acelorași termeni, dacă poate fi menținut fără clauzele abuzive.

40 În măsura în care legiuitorul maghiar a remediat problemele legate de practica instituțiilor de credit care constă în încheierea contractelor de împrumut prevăzute cu clauze privind diferența de schimb valutar, modificând aceste clauze pe cale legislativă și garantând în același timp validitatea contractelor de împrumut, o asemenea abordare corespunde obiectivului urmărit de legiuitorul Uniunii în cadrul Directivei 93/13, în special de articolul 6 alineatul (1) din aceasta. Astfel, acest obiectiv constă în restabilirea echilibrului dintre părți, menținând totodată, în principiu, validitatea întregului contract, iar nu în anularea tuturor contractelor care conțin clauze abuzive (a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 martie 2012, Pereničová și Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, punctul 31).

41 Cu toate acestea, în ceea ce privește acest articol 6 alineatul (1), Curtea a statuat de asemenea că el trebuie interpretat în sensul că este necesar să se considere, în principiu, că o clauză contractuală declarată abuzivă nu a existat niciodată, astfel încât aceasta nu poate avea efect în ceea ce privește consumatorul, cu consecința restabilirii în drept și în fapt a situației în care s-ar găsi consumatorul în lipsa clauzei respective (a se vedea în acest sens Hotărârea din 21 decembrie 2016, Gutiérrez Naranjo și alții, C-154/15, C-307/15 și C-308/15, EU:C:2016:980, punctul 61).

42 Deși articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu împiedică statele membre să impună printr-o reglementare încetarea utilizării clauzelor abuzive în contractele încheiate cu consumatorii de către un profesionist, totuși legiuitorul trebuie, în acest context, să respecte cerințele care rezultă din articolul 6 alineatul (1) din aceeași directivă.

43 Astfel, faptul că, prin intermediul unei legislații, anumite clauze contractuale au fost declarate abuzive și nule și au fost înlocuite cu noi clauze, pentru a menține contractul menționat, nu poate avea efectul de a slăbi protecția garantată consumatorilor, astfel cum este amintită la punctul 40 din prezenta hotărâre.

44 În speță, în măsura în care acțiunea formulată de doamna Dunai își află originea în clauza privind diferența de schimb valutar care figura inițial în contractul de împrumut încheiat cu banca, revine instanței de trimitere sarcina să verifice dacă legislația națională care a declarat abuzive clauzele de această natură a permis restabilirea în drept și în fapt a situației în care s-ar fi găsit doamna Dunai în lipsa unei asemenea clauze abuzive, mai concret prin instituirea unui drept la restituirea avantajelor dobândite în mod nejustificat, în detrimentul său, de către profesionist în temeiul respectivei clauze abuzive (a se vedea în acest sens Hotărârea din 31 mai 2018, Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, punctul 53).

45 Rezultă că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu se opune unei legislații naționale care împiedică instanța sesizată să admită o cerere având ca obiect anularea unui contract de împrumut întemeiată pe caracterul abuziv al unei clauze privind diferența de schimb valutar, precum cea în discuție în litigiul principal, cu condiția ca constatarea caracterului abuziv al unei asemenea clauze să permită restabilirea în drept și în fapt a situației în care s-ar fi găsit consumatorul în lipsa acestei clauze abuzive.

46 În al doilea rând, în ceea ce privește clauzele privind riscul valutar, este necesar să se arate, *primo*, că Curtea a statuat deja, la punctele 65-67 din Hotărârea din 20 septembrie 2018, OTP Bank și OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), că considerațiile amintite la punctul 36 din prezenta hotărâre nu

înseamnă că asemenea clauze sunt, în integralitatea lor, de asemenea excluse din domeniul de aplicare al Directivei 93/13, dat fiind că modificările care rezultă din articolul 3 alineatul (2) din Legea DH 1 și din articolul 10 din Legea DH 3 nu au intenționat să determine ansamblul chestiunii riscului valutar în ceea ce privește perioada care se situează între data încheierii contractului de împrumut în cauză și cea a conversiei sale în forinți unguresti în temeiul Legii DH 3.

47 Instanța de trimitere pare să plece însă de la premisa că îi este imposibil, în temeiul dispozițiilor Legilor DH 1, DH 2 și DH 3, să anuleze contractul de împrumut în discuție în litigiul principal atunci când caracterul abuziv al unei clauze privind riscul valutar ar fi dovedit și ridică problema dacă o asemenea imposibilitate este conformă cu articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13.

48 În această privință, trebuie amintit, *secundo*, că, în ceea ce privește clauzele contractuale privind riscul valutar, rezultă din jurisprudența Curții că astfel de clauze, întrucât definesc obiectul principal al contractului de împrumut, intră în domeniul de aplicare al articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13, fiind exceptate totuși de la aprecierea caracterului abuziv numai în măsura în care instanța națională competentă consideră, în urma unei analize de la caz la caz, că acestea au fost redactate de profesionist în mod clar și inteligibil (a se vedea în acest sens Hotărârea din 20 septembrie 2018, OTP Bank și OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750, punctul 68, precum și jurisprudența citată).

49 Dacă, *tertio*, instanța de trimitere consideră că clauza referitoare la riscul valutar în discuție în litigiul principal nu este redactată în mod clar și inteligibil, în sensul articolului 4 alineatul (2) respectiv, îi revine sarcina de a examina caracterul abuziv al clauzei menționate și, în special, de a examina dacă aceasta provoacă, în contradicție cu cerința de bună-credință, un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile părților care decurg din contract, în detrimentul consumatorului (a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 ianuarie 2017, Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, punctul 64).

50 *Quarto*, în ceea ce privește consecințele care trebuie deduse din caracterul eventual abuziv al unei asemenea clauze, articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 impune, astfel cum s-a amintit la punctul 39 din prezenta hotărâre, că statele membre stabilesc că clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un profesionist, în conformitate cu legislația internă, nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să angajeze părțile prin aceste clauze, în cazul în care poate continua să existe fără clauzele abuzive.

51 În ceea ce privește, *quinto*, aspectul dacă un contract de împrumut precum cel în discuție în litigiul principal trebuie anulat în ansamblul lui atunci când s-a constatat că o clauză ce figurează în cuprinsul acestuia este abuzivă, trebuie arătat, pe de o parte, astfel cum s-a amintit deja la punctul 40 din prezenta hotărâre, că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 urmărește să restabilească echilibrul dintre părți, iar nu să anuleze toate contractele care conțin clauze abuzive. Pe de altă parte, acest contract trebuie să continue să existe, în principiu, fără nicio altă modificare decât cea rezultată din eliminarea clauzelor abuzive, în măsura în care, în conformitate cu normele dreptului intern, o asemenea menținere a contractului este posibilă din punct de vedere juridic (Hotărârea din 26 ianuarie 2017, Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, punctul 71 și jurisprudența citată), ceea ce trebuie verificat potrivit unei abordări obiective (a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 martie 2012, Pereničová și Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, punctul 32).

52 Or, în speță, astfel cum s-a arătat la punctul 48 din prezenta hotărâre, clauza referitoare la riscul valutar definește obiectul principal al contractului. Astfel, într-o asemenea ipoteză, menținerea contractului nu pare posibilă din punct de vedere juridic, fapt a cărui apreciere revine însă instanței de trimitere.

53 În această privință, pare să rezulte din elementele furnizate de instanța de trimitere că una dintre dispozițiile legilor naționale în discuție în litigiul principal, în speță articolul 37 alineatul (1) din Legea DH 2, presupune că consumatorul, atunci când invocă caracterul abuziv al unei clauze oarecare, alta decât cea privind diferența de schimb valutar sau cea care permite o majorare unilaterală a dobânzilor,

a costurilor și a taxelor, trebuie să solicite de asemenea ca instanța sesizată să declare valabil contractul până la data deciziei sale. Astfel, această dispoziție ar împiedica, încălcând articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13, ca consumatorul să nu fie ținut de clauza abuzivă respectivă, dacă este cazul, prin intermediul anulării contractului vizat în ansamblu dacă acest contract nu poate continua să existe fără clauza respectivă.

54 De altfel, trebuie precizat că, deși Curtea a recunoscut, în Hotărârea din 30 aprilie 2014, Kásler și Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, punctele 83 și 84), posibilitatea ca instanța națională să înlocuiască o clauză abuzivă cu o dispoziție de drept intern cu caracter supletiv pentru a menține contractul, din jurisprudența Curții reiese că această posibilitate este limitată la ipotezele în care anularea contractului în ansamblu ar expune consumatorul unor consecințe deosebit de prejudiciabile, astfel încât acesta din urmă ar fi penalizat (a se vedea în acest sens Hotărârea din 7 august 2018, Banco Santander și Escobedo Cortés, C-96/16 și C-94/17, EU:C:2018:643, punctul 74, precum și Hotărârea din 20 septembrie 2018, OTP Bank și OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750, punctul 61).

55 Or, în cauza principală, reiese din constatările efectuate de instanța de trimitere că menținerea contractului ar fi contrară intereselor doamnei Dunai. Substituirea vizată la punctul precedent din prezenta hotărâre nu pare deci să se impună în speță.

56 Având în vedere considerațiile care precedă, este necesar să se răspundă la primele trei întrebări că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că:

– nu se opune unei legislații naționale care împiedică instanța sesizată să admită o cerere având ca obiect anularea unui contract de împrumut întemeiată pe caracterul abuziv al unei clauze privind diferența de schimb valutar, precum cea în discuție în litigiul principal, cu condiția ca constatarea caracterului abuziv al unei asemenea clauze să permită restabilirea în drept și în fapt a situației în care s-ar fi găsit consumatorul în lipsa acestei clauze abuzive, și

– se opune unei legislații naționale care împiedică, în împrejurări precum cele în discuție în litigiul principal, instanța sesizată să admită o cerere având ca obiect anularea unui contract de împrumut întemeiată pe caracterul abuziv al unei clauze privind riscul valutar atunci când se constată că această clauză este abuzivă și că respectivul contract nu poate continua să existe fără clauza menționată.

Cu privire la a patra și la a cincea întrebare

57 Prin intermediul celei de a patra și al celei de a cincea întrebări, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă dreptul Uniunii, în special principiile protecției jurisdicționale efective și procesului echitabil, se opune, având în vedere obiectivul Uniunii de a asigura un nivel ridicat de protecție a consumatorilor, ca instanțele naționale inferioare să fie ținute în mod formal, în exercitarea funcțiilor lor jurisdicționale, de decizii cu caracter abstract și general pronunțate de o instanță supremă, precum Kúria (Curtea Supremă), în interesul unei interpretări uniforme a dreptului.

58 Cu titlu introductiv, este adevărat că, pentru a explica îndoielile sale cu privire la conformitatea cu dreptul Uniunii a procedurii de uniformizare în discuție în litigiul principal, instanța de trimitere face referire, în motivarea sa formulată în susținerea celei de a patra și a celei de a cincea întrebări, nu numai la competențele de care dispune Uniunea în vederea asigurării unui nivel ridicat de protecție și la principiile fundamentale care sunt dreptul la o cale de atac efectivă și dreptul la un proces echitabil, ci și la câteva dispoziții concrete ale dreptului Uniunii, precum articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”). Totuși, aceste chestiuni vizează, într-o manieră foarte generală, organizarea sistemului judiciar maghiar și mijloacele prin care prevede să garanteze uniformitatea jurisprudenței naționale.

59 Or, astfel cum a arătat în esență avocatul general la punctele 103 și 106 din concluzii, pe de o parte, acest aspect nu pare să prezinte decât un raport foarte îndepărtat cu litigiul principal, care privește cererea unei consumatoare de a fi eliberată de contractul de împrumut pe care l-a încheiat, pentru motivul caracterului abuziv al unei clauze care figurează în cuprinsul acestuia, și, pe de altă parte, pare să rezulte din elementele furnizate de instanța de trimitere că legile DH 1, DH 2 și DH 3 sunt cele care obligă în prezent instanțele maghiare în materia protecției consumatorilor împotriva unor clauze abuzive precum cele din litigiul principal, iar nu deciziile Kúria (Curtea Supremă) din această materie, aceste legi fiind adoptate pentru a pune în aplicare aceste decizii.

60 Având în vedere aceste elemente, trebuie, așadar, să se considere că, prin intermediul celei de a patra și al celei de a cincea întrebări, instanța de trimitere urmărește să afle dacă Directiva 93/13, interpretată în lumina articolului 47 din cartă, se opune ca o instanță supremă a unui stat membru să adopte, în interesul unei interpretări uniforme a dreptului, decizii obligatorii în legătură cu modalitățile de punere în aplicare a acestei directive.

61 În această privință, un răspuns afirmativ la aceste întrebări s-ar putea impune în cazul în care, pe de o parte, aceste decizii nu ar permite instanței competente să asigure efectul deplin al normelor Directivei 93/13 lăsând neaplicată, dacă este necesar, din oficiu, orice dispoziție contrară a legislației naționale, chiar ulterioară, inclusiv orice practică judiciară contrară, fără a fi necesar ca această instanță să solicite sau să aștepte înlăturarea prealabilă a respectivelor dispoziții pe cale legislativă, judiciară sau prin orice alt procedeu constituțional, și, pe de altă parte, posibilitatea de a se adresa Curții cu titlu preliminar ar fi împiedicată (a se vedea în acest sens Hotărârea din 5 aprilie 2016, PFE, C-689/13, EU:C:2016:199, punctele 34, 40 și 41, precum și jurisprudența citată).

62 Or, nu reiese din dosarul de care dispune Curtea că instanța de trimitere nu ar putea înlătura asemenea decizii în cazul în care ar aprecia că este necesar în vederea asigurării efectului deplin al Directivei 93/13 și nici că, astfel cum atestă prezenta procedură, nu ar putea sesiza Curtea cu o cerere de decizie preliminară cu acest titlu. În plus, niciun element al acestui dosar nu evidențiază că instanța de trimitere nu ar fi în măsură, în speță, să ofere reclamantei din litigiul principal o cale de atac efectivă în vederea protecției drepturilor pe care aceasta le poate obține.

63 Pe de altă parte, astfel cum a arătat în esență avocatul general la punctul 113 din concluzii, Curtea a statuat, la punctul 68 din Hotărârea din 7 august 2018, Banco Santander și Escobedo Cortés (C-96/16 și C-94/17, EU:C:2018:643), că nu poate fi exclus ca, în cadrul rolului lor de armonizare a interpretării dreptului și din motive de securitate juridică, instanțele supreme ale unui stat membru să poată elabora, cu respectarea Directivei 93/13, anumite criterii în raport cu care instanțele inferioare trebuie să examineze caracterul abuziv al clauzelor contractuale.

64 Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la cea de a patra și la cea de a cincea întrebare că Directiva 93/13, interpretată în lumina articolului 47 din cartă, nu se opune ca o instanță supremă a unui stat membru să adopte, în interesul unei interpretări uniforme a dreptului, decizii obligatorii în legătură cu modalitățile de punere în aplicare a acestei directive, în măsura în care acestea nu împiedică instanța competentă nici să asigure efectul deplin al normelor prevăzute în directiva menționată și să ofere consumatorului o cale de atac efectivă în vederea protecției drepturilor de care poate beneficia, nici să sesizeze Curtea cu o cerere de decizie preliminară cu acest titlu, fapt a cărui verificare revine însă instanței de trimitere.

Cu privire la cheltuielile de judecată

65 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a treia) declară:

1) **Articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii trebuie interpretat în sensul că:**

   – **nu se opune unei legislații naționale care împiedică instanța sesizată să admită o cerere având ca obiect anularea unui contract de împrumut întemeiată pe caracterul abuziv al unei clauze privind diferența de schimb valutar, precum cea în discuție în litigiul principal, cu condiția ca constatarea caracterului abuziv al unei asemenea clauze să permită restabilirea în drept și în fapt a situației în care s-ar fi găsit consumatorul în lipsa acestei clauze abuzive, și**

   – **se opune unei legislații naționale care împiedică, în împrejurări precum cele în discuție în litigiul principal, instanța sesizată să admită o cerere având ca obiect anularea unui contract de împrumut întemeiată pe caracterul abuziv al unei clauze privind riscul valutar atunci când se constată că această clauză este abuzivă și că respectivul contract nu poate continua să existe fără clauza menționată.**

2) **Directiva 93/13, interpretată în lumina articolului 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, nu se opune ca o instanță supremă a unui stat membru să adopte, în interesul unei interpretări uniforme a dreptului, decizii obligatorii în legătură cu modalitățile de punere în aplicare a acestei directive, în măsura în care acestea nu împiedică instanța competentă nici să asigure efectul deplin al normelor prevăzute în directiva menționată și să ofere consumatorului o cale de atac efectivă în vederea protecției drepturilor de care poate beneficia, nici să sesizeze Curtea cu o cerere de decizie preliminară cu acest titlu, fapt a cărui verificare revine însă instanței de trimitere.**

Semnături